

LA INEFICÀCIA DELS LLEGATS EN EL CODI CIVIL DE CATALUNYA

Joan-Maria Raduà Hostench¹

Advocat

Resum

L'objecte d'aquest treball és l'anàlisi de les causes específiques d'ineficàcia dels llegats, tant les que provoquen la seva supressió com les que provoquen la seva reducció.

Paraules clau: llegat, reducció i extinció de llegats, quarta falcídia.

INEFFECTIVENESS OF BEQUESTS IN THE CATALAN CIVIL CODE

Abstract

This paper deals with the specific causes of ineffectiveness of bequests, including causes leading to their extinction or reduction.

Keywords: bequest, reduction and extinction of bequests, falcidian quarter.

1. INTRODUCCIÓ

Com qualsevol disposició testamentària, l'eficàcia del llegat depèn de l'eficàcia del negoci jurídic que l'estableix. Així, l'atorgament d'un nou testament implica la revocació dels llegats continguts en un testament o codicil anterior, que perden la seva eficàcia en perdre-la el primer testament o codicil que els havia instituint (art. 422-9.2 i 422-12.1 del Codi civil de Catalunya [CCCat]). Igualment, el llegat és ineficax per falta de capacitat successòria del legatari (art. 412-6.1 CCCat) o quan l'objecte del llegat no compleix els requisits establerts per la llei (art. 427-9 i art. 427-24 CCCat respecte al llegat d'una cosa aliena). També és ineficax el llegat atorgat sota violència o intimidació greu o amb error en la persona (art. 422-2 CCCat).

1. Adaptació de la conferència feta el 25 de febrer de 2015 en el cicle de conferències «Institucions del nostre dret», organitzat per la Societat Catalana d'Estudis Jurídics, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, i l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona.

De tota manera, hi ha casos propis i autònoms de llegats que poden ser ineficacs, que són els que abordarem en aquest treball. Abans de res, però, cal assenyalar que la ineficàcia del llegat significa la concurrència d'una causa que impedeix que tingui lloc l'efecte de la disposició a títol individual establerta pel causant. Aquesta ineficàcia pot ser absoluta, és a dir, el llegat no té cap mena d'efecte, o bé parcial, que es produeix quan el llegat no desplega tots els efectes volguts pel causant en el moment d'instituir-lo, sinó només uns efectes limitats.

Generalment s'ha identificat la ineficàcia absoluta del llegat, considerat en si mateix,² amb la revocació (art. 427-37 CCCat) i l'extinció del llegat (art. 427-38 CCCat), i la ineficàcia relativa s'ha vinculat amb la reducció dels llegats per ser excessius (art. 427-39 CCCat) o per defensar la quarta falcídia (art. 427-40 CCCat).

La ineficàcia parcial es produeix fonamentalment quan el legatari pateix una reducció del llegat perquè concorren drets prioritaris de tercers. Recordem que la llei considera i protegeix els drets de determinades persones que tenen preferència sobre els legataris, de manera que l'exercici del seu dret preferent pot comportar la reducció o fins i tot la supressió del llegat (cas en què la seva ineficàcia seria absoluta). Així, tenim que:

— Els creditors de l'herència tenen un dret preferent no només davant dels legataris, sinó també davant de l'hereu i dels legitimaris.

— Els legitimaris, un cop pagats els deutes de l'herència, si no queden béns suficients per a pagar la llegítima poden reduir els llegats d'acord amb els articles 451-22 CCCat i següents.

— El vidu, el convivent en parella estable i l'hereu poden demanar la reducció dels llegats per a garantir la quarta vidual (art. 452-5 CCCat).

— L'hereu, en la mesura necessària per a garantir la quarta falcídia (sempre que el testador no l'hagi prohibit), pot reduir el llegat quan no se li deixa lliure la quota hereditària mínima (art. 427-40 CCCat).

— L'hereu no ha de veure afectat el seu patrimoni particular per a satisfer llegats, de manera que quan l'import dels llegats excedeix allò que rep del causant, l'import del que rep esdevé el topall dels llegats, cas en què els llegats són excessius i l'hereu els pot reduir (art. 427-39 CCCat).

Dintre del capítol VII del títol II del CCCat, dedicat als llegats, sota el títol «La ineficàcia dels llegats» els articles 427-37 a 427-45 CCCat regulen alguns dels supòsits específics de l'anomenada *ineficàcia absoluta dels llegats* (la revocació i l'extinció dels llegats) i alguns dels casos de l'anomenada *ineficàcia relativa dels llegats* (reducció o supressió de llegats excessius i reducció de llegats per aplicació de la quarta falcídia), que tractarem tot seguit.³

2. Deixem a part els casos de nul·litat del mateix testament que conté el llegat i els casos d'existència de vicis de la voluntat en la institució del mateix llegat o de falta de capacitat successòria del legatari, que també comporten la ineficàcia absoluta del llegat, però que no són objecte d'aquest treball.

3. Cal precisar que aquesta distinció entre ineficàcia absoluta i ineficàcia relativa no és gaire acura-

2. LA REVOCACIÓ DELS LLEGATS

2.1. LA REVOCACIÓ EXPRESSA

L'article 427-37 CCCat sí que tracta pròpiament un supòsit d'ineficàcia absoluta del llegat per causa de la revocació expressa d'aquest per part del causant. En aquest cas, és el mateix causant qui deixa sense efecte el llegat revocant-lo.

La revocació expressa d'un llegat es pot fer en una disposició testamentària posterior fent revocació expressa del llegat en concret o bé de manera genèrica revocant tots els llegats anteriors. Ara bé, en el cas del llegat d'aliments, aquest sols pot ser revocat de manera genèrica per mitjà d'un testament, ja que l'apartat 1 de l'article 427-37 CCCat estableix que cal la revocació expressa del llegat d'aliments. El motiu d'aquest tractament diferenciat s'ha d'atribuir al desig del legislador de protegir l'atribució d'aliments.

2.2. LA REVOCACIÓ NO EXPRESSA

La revocació dels llegats també pot fer-se de manera no expressa, ja que la llei interpreta que determinades actuacions del causant signifiquen que aquest ha volgut derogar el llegat. Així, tenim que l'article 427-37.2 CCCat diu: «S'entén que el llegat s'ha revocat quan el causant aliena a títol oneros o gratuït el bé que n'és objecte, encara que l'alienació sigui ineficax, o encara que el causant el torni a adquirir, llevat que el legatari provi que la readquisició es va fer amb la finalitat de rehabilitar el llegat».

Abans de res, però, cal que ens plantejem si estem davant d'una revocació tàcita del llegat pròpiament dita o bé davant una presumpció de revocació que admètria una prova en sentit contrari. Malgrat que aquest article no ho diu expressament, seguint l'opinió d'Esteve Bosch també considerem que es tracta d'una presumpció de revocació i que, per tant, s'ha d'admetre la prova en sentit contrari que no hi ha hagut voluntat de revocar el llegat.

Esteve Bosch considera que estem davant d'una presumpció legal, no pas davant d'una revocació tàcita, i que, per tant, s'ha d'admetre la possibilitat de provar que la voluntat del causant no era la de revocar el llegat. Per a aquest autor, això últim s'hauria d'admetre per coherència amb el principi voluntarista que inspira el CCCat, així com per l'eficàcia que pot tenir el llegat d'una cosa aliena admès expressament en

da, atès que la reducció del llegat pot comportar fins i tot la seva extinció (de manera que seria ineficax absolutament) i, a l'inrevés, en casos de revocació del llegat aquest pot no extingir-se, i fins i tot pot canviar-se l'objecte llegat (per exemple, en casos d'expropiació del bé llegat, el llegat subsisteix transformat en el preu rebut en l'expropiació). Igualment, veiem que, en casos dels anomenats d'*extinció del llegat*, aquest no s'extingeix totalment i desplega efectes parcials, com en el cas de destrucció parcial de la cosa llegada. Així, doncs, aquesta distinció entre ineficàcia absoluta i ineficàcia relativa dels llegats s'ha de relativitzar.

l'article 427-24 CCCat i, sobretot, perquè segons ell es tracta d'una norma de caire interpretatiu i sempre s'ha de buscar la voluntat del testador.⁴

Seguint l'article 427-37.2 CCCat, veiem que legalment es presumeix que el causant ha revocat el llegat quan aliena (per mitjà de qualsevol títol oneros o gratuït) el bé inicialment llegat. Aquesta presumpció afecta fins i tot els casos en què la transmissió sigui ineficaç i també els casos en què el causant torni a readquirir el bé, llevat que el legatari provi que el va readquirir per a rehabilitar el llegat. En aquest darrer cas, la càrrega de la prova de la voluntat rehabilitadora del llegat recau en el legatari, qui haurà de provar que la recuperació del bé objecte del llegat pretenia la rehabilitació del llegat, prova difícil d'obtenir excepte en els casos en què el causant ho indiqui expressament.

Al nostre entendre, la presumpció de revocació del llegat en el cas de transmissió del bé objecte del llegat fins i tot en el cas que el negoci de la transmissió sigui ineficaç, resulta excessiva i pertorbadora, ja que es dóna eficàcia derogatòria d'un llegat a un negoci que és ineficaç. En aquest sentit, compartim l'opinió d'Esteve Bosch,⁵ per a qui no sembla admissible que una alienació declarada nul·la tingui l'efecte de revocar un llegat.⁶

Igualment, al nostre entendre, aquest article no aclareix què succeeix en els casos d'alienació parcial del bé inicialment llegat. Pensem, per exemple, en el llegat d'una finca de la qual posteriorment el causant aliena la meitat indivisa o bé en segrega una part i ven la part segregada. Què succeeix aleshores? Cal interpretar la venda de la meitat indivisa de la finca com una revocació del llegat? I en el cas de la part segregada i venuda? Al nostre entendre, el llegat ha de perviure en els dos supòsits plantejats. En el primer, el llegat ha de recaure sobre la meitat indivisa de la finca del causant, i en el segon cas, sobre la part de la finca matriu no venuda.

4. Pedro del POZO CARRASCOSA, Antoni VAQUER ALOY i Esteve BOSCH CAPDEVILA, *Derecho civil de Cataluña: Derecho de sucesiones*, 2a ed., Madrid, Marcial Pons, 2013, p. 204.

5. Pedro del POZO CARRASCOSA, Antoni VAQUER ALOY i Esteve BOSCH CAPDEVILA, *Derecho civil de Cataluña*, p. 204. Per a Bosch, no és admissible que una alienació declarada nul·la per un defecte de capacitat o un vici del consentiment pugui tenir l'efecte de revocar una disposició testamentària.

6. En el seu dia i en relació amb la redacció anterior continguda en el Codi de successions precedent, aquesta presumpció ja fou criticada per diversos autors, com Giménez Duart, qui va criticar aquesta presumpció revocatòria i la contradicció que es produïa en considerar revocat un llegat en cas de venda, inclús declarada nul·la, i no en cas de permuta. Així, Giménez Duart es pregunta, a Lluís JOU MIRABENT (coord.), *Comentarios al Código de sucesiones de Cataluña*, Barcelona, Bosch, 1994, quin sentit pot tenir que una venda, fins i tot declarada nul·la, impliqui necessàriament la revocació, i una permuta, no.

2.3. LES EXCEPCIONS A LA PRESUMPCIÓ DE REVOCACIÓ

L'apartat 3 d'aquest mateix article 427-37 CCCat estableix unes excepcions a aquest criteri general de revocació contingut en l'apartat 2 anterior. Són casos en els quals per disposició legal es presumeix que no hi ha hagut revocació del llegat malgrat que s'hagi transmès el bé sobre el qual recau. Són els següents:

a) Quan el bé s'aliena a carta de gràcia i el causant exercita el dret de redimir i el readquireix.⁷ És més, en cas de morir sense readquirir-lo, per disposició legal es considera que es lliga el dret de readquirir-lo. Fixem-nos que hi ha una mutació de l'objecte del llegat per imperatiu legal. En aquest cas, el bé llegat es transforma en el dret de recuperar-lo via redempció.

b) No hi ha revocació del llegat quan el bé es transmet per expropiació o execució forçosa, permuta, aportació a una societat o qualsevol altra operació de reestructuració societària, llevat que la persona gravada provi que es pretenia revocar el llegat. En aquests casos, es considera llegat el bé que s'ha rebut a canvi, si escau. En aquest cas, es consideren diferents supòsits. Al nostre entendre, resulta evident que en casos d'expropiació o d'execució forçosa no existeix voluntat d'alienar el bé, de manera que no es pot entendre revocat el llegat i és lògic que el legatari rebi el diner. Ara bé, resulta més difícil defensar que no hi ha voluntat de transmetre el bé (i, per tant, de revocar el llegat) quan es permuta el bé o s'aporta a una societat. Podríem admetre que no hi ha voluntat de revocar el llegat quan s'aporta el bé a una societat unipersonal o, fins i tot, a una societat de mera tinença de béns o patrimonial, però al nostre entendre hi ha voluntat de revocar-lo quan el bé s'aporta a un altre tipus de societat. En qualsevol cas, fixem-nos que ara s'inverteix la càrrega de la prova i ha de ser la persona gravada amb el llegat qui ha de provar que la permuta o l'aportació del bé a una societat es va fer per a revocar el llegat. Prova que és diabòlica, ja que difícilment el causant dirà expressament que permuta o aporta el bé a una societat per a revocar un llegat; per a això, seria suficient revocar-lo expressament. En aquest cas, per ministeri de la llei es transforma el bé llegat en el bé que el substitueix. Es tracta de casos de subrogació real i el legatari pot reclamar el bé substituït. Així, l'objecte llegat es transforma en allò que va entrar en el patrimoni del causant a canvi del bé inicialment llegat: en l'execució forçosa és la quantitat que resta com a romanent després d'haver pagat al creditor executant; en la permuta, el bé obtingut en el canvi; en l'aportació a una societat, les accions o participacions; en el cas d'expropiació, l'apreupament, etcètera. Sobre la revocació d'un llegat per aportació de la finca llegada a una societat de la qual el causant

7. Article 326 de la Compilació de dret civil de Catalunya (CDCC): «En la venda a carta de gràcia el venedor es reserva el dret de redimir o recuperar la cosa venuda, per un preu determinat, durant un termini màxim de trenta anys, si és immoble, o de sis anys, si és moble. En el cas d'immobles, el termini del dret de redimir es pot fixar per la vida d'una o dues persones determinades existents en el moment d'ésser subscrit el contracte [...]». Recordem que el dret a redimir és transmissible, segons l'art. 326.4 CDCC.

aliena després les participacions, és interessant la Sentència de l'Audiència Provincial de Barcelona de 18 de febrer de 2004.⁸ Igualment resulta interessant la Sentència del Tribunal Suprem de 14 de març de 2012, en el conegut cas del llegat Muñoz Ramonet, qui en el seu testament va ordenar un llegat a favor d'una fundació que havia de constituir l'Ajuntament de Barcelona.⁹ Sobre la subsistència del llegat i el seu abast en casos d'expropiació del seu objecte, el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya ha tingut l'oportunitat de pronunciar-se en diverses ocasions. En destaquem les sentències de 16 de gener de 2006 i 20 de novembre de 2006.¹⁰

8. Sentència de l'Audiència Provincial de Barcelona (SAPB) (Secció Onzena) de 18 de febrer de 2004 (RJC 2004/745) (EDJ 2004/8371). En el cas objecte d'aquesta Sentència, el causant va disposar en el testament el llegat d'una finca, finca que abans de morir va aportar a una societat, i després va vendre les participacions que havia obtingut com a contraprestació per l'aportació de la finca. La Sentència de l'Audiència admet que el llegat de la finca es transforma en llegat de les participacions. Ara bé, estableix que si el causant no hagués venut les participacions, el llegat hauria persistit en aquestes participacions. En haver-les venut, el llegat s'entén revocat.

9. Sentència del Tribunal Suprem (Sala Primera) de 14 de març de 2012 (EDJ 2012/36865). Tot i aplicar, per motius temporals, el Codi civil, resulta una sentència interessant per a casos de llegats de béns que pertanyen a societats patrimonials. En el cas en qüestió, el causant, Sr. Muñoz Ramonet, va instituir hereves testamentàries les seves quatre filles i va ordenar un llegat a favor d'una fundació que amb el seu nom havia de constituir l'Ajuntament de Barcelona. L'objecte del llegat era un conjunt immobiliari i obres d'art que eren propietat d'una societat patrimonial del mateix causant, que era el titular de totes les seves accions. Poc temps abans de morir el causant, va atorgar poders a les filles perquè poguessin augmentar el capital de la societat i subscriure les noves accions, i basant-se en aquests poders la societat va augmentar el seu capital per a donar entrada en l'accionariat a les filles del causant. En la Sentència, el Tribunal Suprem manifesta que «[p]ese a que se ha tratado esta cuestión profusamente, no es baldío recordar que no hubo revocación. El testador —sólo él puede hacerlo— no enajenó el objeto del legado. Autorizó —no ordenó— una ampliación de capital, renunció a un posible —no seguro— derecho de suscripción preferente y se reservó —en su caso— el usufructo. Lo cual no es enajenación: ni el testador lo ordenó, ni el objeto del legado fue enajenado [...] La calificación de legado de cosa propia, ciertamente, es discutible, pero no es ilógica, absurda ni contraria a derecho y, en todo caso, no vulnera los artículos 861 y 862 del Código civil [...] Respecto a la Sociedad demandada no le condena a cumplir el legado; confirmando lo resuelto en primera instancia, tras declarar la validez y eficacia del legado y condenar a los herederos a cumplirlo, condena a esta sociedad recurrente —y a otras— a estar y pasar por las anteriores declaraciones y a hacer todo lo necesario para la efectividad de la entrega de los legados. Tal como se ha expuesto al tratar de la misma cuestión planteada en su recurso de casación por CULTURARTE, S.A., el entramado de sociedades en las que se hallaba el patrimonio del causante y se halla ahora el de sus herederas, hace preciso la condena de ellas, que han sido parte en el proceso y han hecho las alegaciones procedentes, condena consistente en no dificultar el cumplimiento del legado, sino a hacer todo lo necesario para su efectividad».

10. Sentència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (STSJC) de 16 de gener de 2006 (RJC 2006/1625) i STSJC de 20 de novembre de 2006 (RJC 2007/3231). Si bé tracten de supòsits regulats sota la vigència del Codi de successions, la decisió d'ambdues resulta aplicable a la regulació actual del CCCat. En el cas de la STSJC de 16 de gener de 2006, es tracta del llegat d'una finca que va ser expropiada en un procediment que es va acabar amb un acord transaccional sobre l'apreuament, per la qual cosa es discutia si es tractava d'una expropiació o d'una compravenda (aquest darrer cas comportaria la revocació del llegat). Malgrat que la testadora va distribuir en vida tres quartes parts del preu entre els legataris, es discutia si la quarta part restant s'havia de repartir entre els legataris. El Tribunal Superior de Justícia de Catalunya

c) No hi ha revocació del llegat si l'objecte del llegat és una finca que és substituïda per una altra finca per motiu d'una actuació urbanística o concentració parcel·l·lària. En aquest cas, es considera llegada la finca resultant, però el legatari ha d'assumir els costos d'urbanització que estiguin pendents de satisfer en morir el causant. En realitat aquest supòsit no deixa de ser una permuta per motius urbanístics. El causant va aportar una finca original i, a canvi, rep una altra finca de reemplaçament. Es tracta, doncs, d'un supòsit de subrogació real, però aquí, a diferència de la permuta del cas anterior, no s'admet cap prova en sentit contrari.

3. L'EXTINCIÓ DELS LLEGATS

Un llegat inicialment vàlid pot no produir efectes per causes alienes a la voluntat del causant. Aquestes causes són les que considera l'article 427-38 CCCat, titulat «Extinció dels llegats». Aquest article regula tres supòsits d'ineficàcia absoluta del llegat per causes alienes a la voluntat del causant.

3.1. L'EXTINCIÓ DEL LLEGAT PER LA DESAPARICIÓ DEL SEU OBJECTE

El llegat resulta impossible quan ha perdut el seu objecte. L'apartat primer de l'article 427-38 CCCat tracta tres casos en què el llegat esdevé impossible per la desaparició —física o jurídica— del seu objecte. Veiem que el llegat s'extingeix quan el seu objecte queda fora de comerç, quan el bé sobre el qual recau es perd i quan la prestació en què consisteix el llegat resulta impossible.

L'article disposa que la concurrència d'algun d'aquests fets fa impossible el llegat, que resulta extingit. No obstant això, cal que el fet extintiu es produeixi abans de la delació (cosa, d'altra banda, evident)¹¹ i sense culpa de la persona gravada.

La pèrdua de l'objecte pot ser per destrucció o per subtracció. Si la pèrdua de la cosa és parcial, el llegat subsisteix en la part que resta.

Si la pèrdua de la cosa abans de la mort del causant pot ser compensada per alguna indemnització, per exemple per l'assegurança del bé, per aplicació de l'article 427-21.1 CCCat el legatari té dret a les indemnitzacions que el causant pugui

(TSJC) va considerar que sí que s'havia de repartir perquè s'havia produït la subrogació de la finca pel preu rebut.

11. Cal tenir present que si la pèrdua o impossibilitat jurídica es produeix un cop mort el causant, si el llegat és de naturalesa real ja s'hauria produït l'adquisició de la propietat pel legatari, de manera que la pèrdua de la cosa es regeix per les regles generals en matèria d'obligacions, i sols hi ha dret a la indemnització quan la pèrdua es produeix per culpa d'un tercer (no quan es produeix de manera fortuïta o per culpa del legatari). Si el llegat és obligacional, també s'apliquen les normes generals en matèria d'obligacions.

exigir.¹² Ara bé, si el causant ja ha cobrat la indemnització, el llegat no s'estén a la indemnització ja percebuda pel causant.¹³

Si la pèrdua o la impossibilitat és provocada per la persona gravada (per dol o per negligència), aquesta ha de donar un objecte igual o ha d'indemnitzar el legatari.

Per altra banda, en un llegat que consisteix en una obligació de fer, cal entendre extingit el llegat quan la prestació resulta impossible; pensem, per exemple, en prestacions personalíssimes.

La impossibilitat de la prestació pot ser inclús legal. Pensem en un llegat consistent en una finca que s'ha de segregar d'una finca més gran i que per motius urbanístics no pot ser segregada.

Un exemple d'extinció del llegat per impossibilitat legal el tenim en la Sentència de l'Audiència Provincial de Barcelona de 18 de febrer de 2004.¹⁴

En relació amb la impossibilitat de compliment d'un llegat *in natura* i la seva substitució pel pagament d'una quantitat de diners, resulta interessant la Sentència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya d'1 de setembre de 2010.¹⁵

En cas que la impossibilitat de complir el llegat sigui parcial, considerem que aquest manté la seva vigència en la part no afectada per la impossibilitat i s'extingeix el llegat respecte a la resta.

12. Recordem que l'article 427-21.1 CCCat disposa: «El llegat s'estén a les pertinences de la cosa objecte del llegat en el moment de la mort del causant i a les indemnitzacions per disminució del seu valor que aquest podria exigir per fets esdevinguts després de l'ordenació del llegat, llevat que es pugui inferir clarament que la voluntat del causant és una altra». Autors com Encarna Roca i Isabel Miralles consideren que el dret a la indemnització es transmet al legatari sols en casos de desaparició parcial del bé, però no quan la desaparició és total, atès que consideren que si la pèrdua és total, el llegat s'extingeix i el legatari no té dret a cap indemnització.

13. Interpretació defensada per Giménez Duart en interpretar el Codi de successions i també per Isabel MIRALLES GONZÁLEZ, «Comentaris als articles 427-37 a 427-45 CCCat», a Joan EGEA FERNÁNDEZ i Josep FERRER I RIBA (dir.), *Comentari al llibre quart del Codi civil de Catalunya, relatiu a les successions*, vol. 1, Barcelona, Atelier, 2009.

14. SAPB (Secció Onzena) de 18 de febrer de 2004 (RJC 2004/745) (EDJ 2004/8371), sobre un llegat consistent que l'hereu havia d'edificar un habitatge en una parcel·la que no podia ser edificada per motius urbanístics. L'Audiència declara que el llegat queda sense efecte.

15. La STSJC d'1 de setembre de 2010 (EDJ 2010/269628) considera que estem davant d'un llegat amb eficàcia obligacional, puix que els causants van imposar a l'hereu una obligació de fer —segregació de la finca matriu i, un cop produïda la segregació, lliurament a les legatàries recurrents—. Doncs bé, com que aquesta segregació resulta il·legal per motius urbanístics i, per tant, impossible, la jutgessa de primera instància, en la seva sentència, després de declarar l'eficàcia dels llegats dels causants, autoritza l'hereu universal a substituir el lliurament de la porció de terreny llegada a les dues legatàries per una quantitat econòmica, sentència que fou confirmada per la sentència de l'Audiència Provincial objecte del present recurs i que el TSJC ratifica.

3.2. LA TRANSFORMACIÓ DE LA COSA MOBLE LLEGADA

El canvi d'espècie o la transformació substancial del bé moble llegat que li fa perdre la forma o la denominació, s'equipara amb la pèrdua i extingeix el llegat, fora que es pugui deduir que el causant volia llegar el bé rebut en substitució o la indemnització procedent en casos d'accessió (art. 427-38.2 CCCat).

Fixem-nos que aquest article sols és d'aplicació als béns mobles¹⁶ i en els supòsits de canvis radicals —substancials, diu el text legal— que facin que el bé inicial es transformi en un altre de diferent. Així, doncs, els canvis externs o els que no afectin la natura del mateix objecte no són motiu d'extinció del bé llegat.

Ara bé, l'article incorpora una excepció quan es pugui deduir que el causant voldria que el llegat perdurés en el nou bé o en la indemnització en casos d'accessió. A la pràctica és improbable que es pugui deduir que el causant hagués volgut que el llegat perdurés en el nou bé moble o en la indemnització, i encara és més difícil provar-ho.

Tot i que aquest article no considera quina és la causa de la transformació, al nostre entendre cal fer-ne esment i diferenciar si fa la transformació el causant de manera voluntària, cas en què hem d'entendre que s'ha volgut revocar el llegat, si la transformació és involuntària o bé si ha estat realitzada per un tercer. En aquests dos darrers casos, creiem que no es pot interpretar la voluntat revocatòria del llegat i que cal considerar que el causant voldria que el llegat fos del bé rebut en substitució.¹⁷

Pel que fa a la possible indemnització en casos d'accessió, cal relacionar-la amb el que disposa l'article 542-19 CCCat, que regula la utilització de materials aliens. Aquest article estableix que la persona que, de bona fe, fa servir materials aliens per a fer un bé moble, els fa seus, però ha de compensar els propietaris d'aquests per haver-los emprat. En cas de fer-ho amb mala fe, a més de compensar-los haurà d'indemnitzar-los.

3.3. L'ADQUISICIÓ DEL BÉ LLEGAT PER PART DEL LEGATARI

El tercer apartat de l'article 427-38 CCCat estableix que el llegat s'extingeix quan el legatari ha adquirit el bé llegat després de ser ordenat, excepte quan el legatari l'ha adquirit a títol oneros d'un tercer, cas en què es considera llegat el preu que s'ha pagat com a contraprestació.

Aquest apartat conté un altre cas de subrogació real i una regla interpretativa de la voluntat real del testador.

16. Vegeu la definició de *béns mobles* en els art. 511-2.3 i 512-2 CCCat.

17. En aquest sentit es manifesta Isabel MIRALLES GONZÁLEZ, «Comentaris als articles 427-37 a 427-45 CCCat».

Per a alguns autors,¹⁸ aquest article regula el supòsit que la cosa llegada sigui pròpia del legatari en el moment d'obrir-se la successió, però no en el moment d'atorgar-se el testament. I que el legatari la va adquirir a un tercer, no pas al causant, cas en què s'hauria extingit el llegat. Al meu entendre, aquest article també seria aplicable al supòsit que la cosa fos adquirida pel legatari a un tercer també un cop oberta la successió. En aquest cas, de fet ens trobaríem davant d'un llegat d'una cosa aliena.

Segons el meu parer, aquest article s'ha d'interpretar amb concordança amb l'article 427-24 CCCat, que regula el llegat d'una cosa aliena. En el llegat d'una cosa aliena, el gravat (generalment l'hereu) ha d'adquirir el bé al tercer i ha de transmetre'l al legatari. Si la persona gravada no obté el bé, es pot alliberar del llegat pagant el preu just al legatari. En aquest cas que plantejem (art. 427-38.2 CCCat), el gravat hauria de pagar al legatari el preu que aquest hauria pagat per a adquirir el bé.

Aquest article sembla aplicable únicament a les compravendes, ja que parla d'adquisicions a títol oneros i parla de preu. Es diu que el legatari ha de rebre el preu pagat. Hem de preguntar-nos també si és aplicable a altres supòsits, com una permuta o una dació en pagament. Al meu entendre ho és, ja que en aquest punt creiem que no té cap sentit donar un tractament diferenciat a la compravenda respecte a la permuta o la dació en pagament.¹⁹

4. LA REDUCCIÓ O SUPRESSIÓ DELS LLEGATS EXCESSIUS

4.1. EL TOPALL DELS LLEGATS

L'article 427-39 CCCat estableix que «[s]i el valor dels llegats excedeix el que la persona gravada obté per causa de mort, aquesta els pot reduir o suprimir, llevat que els compleixi íntegrament sabent que són excessius» (art. 427-39.1 CCCat).

Primerament hem de dir que aquest article no només és d'aplicació als hereus gravats excessivament amb llegats, sinó també als legataris que alhora són gravats amb un subllegat. El que la llei vol és limitar la càrrega de llegats suportada per l'hereu o el legatari, de manera que aquesta càrrega no afecti el seu patrimoni i que el que rebin del causant funcioni alhora com a topall o límit del gravamen que aquests hagin de suportar. Així, doncs, la persona gravada amb el llegat sols està obligada a complir amb el llegat fins on arribi el valor dels béns que li són atribuïts, i en allò que l'excedeixi, el llegat és reduïble, tal com diu l'article 427-39.1 CCCat.

Aquesta limitació de la responsabilitat beneficia l'hereu encara que no hagi acceptat l'herència a benefici d'inventari. Això darrer, el mateix article 427-39.3 CCCat ho

18. Isabel MIRALLES GONZÁLEZ, «Comentaris als articles 427-37 a 427-45 CCCat».

19. En aquest sentit també es manifesta Jesús GÓMEZ TABOADA, *Derecho de sucesiones de Cataluña: Teoría y práctica*, Pamplona, Lex Nova Thomson Reuters, 2012, p. 261-275.

diu expressament per a eliminar cap mena de dubte. Es tracta, doncs, d'una excepció al principi de responsabilitat patrimonial il·limitada de l'hereu que no hagi acceptat l'herència a benefici d'inventari. Recordem que l'hereu que no accepta a benefici d'inventari ha de respondre dels deutes de l'herència també amb el seu propi patrimoni, de manera que l'acceptació a benefici d'inventari separa els dos patrimonis: el propi de l'hereu i el del causant. En el cas dels llegats, aquest article 427-39.3 CCCat estableix que l'hereu ha de respondre del pagament dels llegats amb els béns de l'herència, i no pas amb el seu patrimoni privatiu. Es tracta d'una limitació de responsabilitat *ex lege*.

La Sentència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya de 13 d'abril de 2014 diu expressament que «acceptada l'herència a benefici d'inventari, un cop esgotat l'actiu hereditari líquid amb el pagament de la llegítima i dels llegats establerts pel testador de forma preferent, no es pot obligar l'hereu a pagar els llegats litigiosos amb el seu patrimoni privatiu». És més, aquesta Sentència continua dient que per a reduir el llegat no cal que l'hereu hagi acceptat a benefici d'inventari ni cal que tingui dret a la quarta falcídia.²⁰

Aquesta reducció de llegats és, però, una facultat renunciabile. Així, si la persona gravada compleix el llegat sabent que era excessiu, es considera que renuncia a reduir-lo. Ara bé, si el compleix per error, llavors podria demanar-ne la reducció. Considerem que l'error en el pagament dels llegats que no se sabia que eren excessius comporta la renúncia tàcita a demanar-ne la reducció, ja que l'article exclou la reducció dels llegats complerts *sabent que són excessius*. És a dir, el desconeixement del seu excés permet a la persona gravada instar la seva devolució per reducció. A la pràctica, però, no és fàcil acreditar que es va pagar per error.

4.2. LA PRÀCTICA DE LA REDUCCIÓ DEL LLEGAT EXCESSIU

El segon apartat d'aquest article estableix unes limitacions a les reduccions dels llegats per a evitar que es vegi afectada la llegítima o altres llegats que tampoc no serien reduïbles per la quarta falcídia. Així, en el cas de llegats imputables a la llegítima, aquests no poden ser objecte de reducció, excepte en la part que excedeixi el que correspondria estrictament a la llegítima.

20. La STSJC (Secció Primera) de 13 d'abril de 2014 (EDJ 2014/59238) diu: «Tal precepto resulta de aplicación en el caso sin necesidad de que la heredera hubiese reclamado la cuarta falcidia, ni tampoco de que hubiese aceptado o no la herencia a beneficio de inventario, y con independencia de que los legados hubiesen sido dispuestos de un modo u otro por la testadora. Contrariamente a lo que dice la Sentencia recurrida, que por tanto inaplica el art. 273 del CS, no es preciso solicitar la cuarta falcidia para obtener la reducción de los legados excesivos, pudiendo ser opuesta la reducción por vía de excepción como hizo la parte demandada al contestar a la demanda al pedir su total desestimación quedando fijada tal cuestión en la audiencia previa como controvertida» (la cursiva és nostra).

A la pràctica, la reducció dels llegats per excessius exigeix la valoració dels béns rebuts per l'hereu —o el legatari gravat amb un altre llegat— referida al moment de la defunció del causant i comparar el seu valor amb el valor del llegat que li és imposat. A l'efecte de la reducció del llegat sols es computa el que la persona gravada ha rebut *mortis causa* del causant i, en canvi, no es computen les donacions. Ara bé, sí que computen les atribucions rebudes del gravat en virtut de la successió intestada. Així, en el cas que el causant ordeni en un codicil un llegat a favor del fill i el gravi amb un subllegat, si s'obrí la successió intestada, el fill per a pagar el subllegat pot respondre amb el seu llegat i amb la part de l'herència intestada rebuda.

Quant a l'ordre per a reduir els llegats, primer s'ha de tenir en compte la voluntat del causant, de manera que aquest pot fixar un ordre per a fer les reduccions o pot establir que uns determinats llegats no es redueixin fins que no s'hagin suprimit els altres. Ara bé, el que no pot fer el testador és dir que uns llegats no es redueixin perquè són excessius si, un cop suprimit els altres, continuen sent excessius. A falta d'ordre establert pel causant, la regla general és que els llegats es redueixin en proporció a llur valor (427-45.1 CCCat). Ara bé, recordem que existeixen uns llegats que no són reduïbles: els imputables a la llegítima en la part que la cobreixin, però no en la part que l'excedeixin. Tampoc no són reduïbles els llegats que no ho siguin per raó de la quarta falcídia (els veurem tot seguit en l'art. 437-39.2 CCCat).

Fixem-nos que la reducció del llegat pot arribar fins i tot a la supressió total del llegat, de manera que aquest resulti extingit, cas en què estarem davant d'un supòsit d'ineficàcia absoluta del llegat.

No obstant això i d'acord amb el que disposa l'article 427-45.2 CCCat, el legatari pot evitar la reducció del seu llegat i mantenir-lo íntegre pagant a l'hereu el seu import en diners. Ara bé, com que aquest article sols parla d'evitar la reducció del llegat, cal preguntar-se si aquesta facultat de mantenir íntegre el llegat reduïble és aplicable al llegat que s'extingiria per ser excessiu. Seguint Esteve Bosch,²¹ hem d'admetre que, respecte als llegats excessius —i també als que perjudiquin la quarta falcídia—, el pagament en diner és possible no només quan pertoqui la reducció, sinó també quan aquesta comporti la supressió del llegat, per diverses raons: *a*) per analogia amb l'article 451-22.4 CCCat respecte als llegats inoficiosos; *b*) perquè així es compleix la voluntat del testador d'atribuir al legatari el bé llegat, i *c*) perquè no hi ha motiu per a donar una solució diferent si la reducció és del 99 % que si és del 100 %.

Igualment, Bosch²² considera que el legatari pot evitar la reducció o la supressió del llegat quan aquesta sigui necessària per a pagar deutes de l'herència, malgrat que l'hereu té la facultat de vendre béns de l'herència per a pagar els deutes. En aquest cas,

21. Pedro del POZO CARRASCOSA, Antoni VAQUER ALOY i Esteve BOSCH CAPDEVILA, *Derecho civil de Cataluña*, p. 256.

22. Pedro del POZO CARRASCOSA, Antoni VAQUER ALOY i Esteve BOSCH CAPDEVILA, *Derecho civil de Cataluña*, p. 256.

també entenem que el legatari pot evitar la venda pagant en metàl·lic l'import que s'ha de satisfer.

5. LA QUARTA FALCÍDIA O QUOTA HEREDITÀRIA MÍNIMA

5.1. L'ORIGEN DE LA QUARTA FALCÍDIA I LA SEVA RAÓ DE SER

L'article 427-40.1 CCCat estableix que «[l]levat que el causant ho hagi prohibit, l'hereu pot reduir els llegats si llur ordenació no li deixa lliure la quarta part de l'actiu hereditari líquid. La reducció es fa en la mesura necessària perquè l'hereu pugui rebre en propietat aquesta quarta part, anomenada quarta falcídia o quota hereditària mínima».

La quarta falcídia és una institució provinent del dret romà creada per a incentivar l'hereu gravat amb llegats a acceptar l'herència tot garantint-li la percepció d'un mínim del cabal hereditari, concretament una quarta part. És una institució pròpia del dret civil català inexistent en el Codi civil espanyol (CC).²³

La Sentència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya de 7 de gener de 2010 recorda que «tenía por objeto incentivar al heredero para aceptar la herencia gravada con legados con el fin de evitar que, por su renuncia, se produjera la total ineficacia del testamento y de todas las disposiciones particulares contenidas en él y recuerda que es una institución que siempre se ha considerado vigente en Cataluña y que en la actualidad se encuentra regulada en el libro IV del Código civil de Cataluña».

La quarta falcídia permet a l'hereu reduir els llegats que no li deixin lliure una quota hereditària mínima equivalent a la quarta part de l'actiu hereditari líquid. El titular de la quarta falcídia és cada hereu a títol particular, independent dels altres hereus. I sols els hereus tenen aquest dret, no pas un legatari que estigui gravat amb un altre llegat, qui —com hem vist anteriorment— únicament pot reduir els llegats excessius.

5.2. L'EXCLUSIÓ DE LA QUARTA FALCÍDIA PEL CAUSANT

Tot i que aquest article equipara la quarta falcídia amb una quota hereditària mínima, aquesta equiparació terminològica no és correcta, ja que el causant pot privar l'hereu de la quarta falcídia o quota hereditària mínima, tal com diu el mateix article 427-40.1 CCCat: «[...] llevat que el causant ho hagi prohibit». Així, doncs, l'hereu té garantida una quota hereditària mínima sempre que el causant no l'hagi prohibit.

23. A l'igual de la quarta trebel·liànica, que tampoc no existeix en el CC.

S'ha discutit si la prohibició de la quarta falcídia cal que la faci el testador de manera expressa o si també la pot fer de manera tàcita. Hi ha hagut alguna sentència que ha admès la prohibició tàcita no tant per expressions contingudes en el testament, sinó aplicant al testament la normativa de la interpretació de la voluntat del testador.²⁴ Aquesta tesi, però, no és encertada i ha estat rebutjada per sentències del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya que admeten que la prohibició pot ser tàcita sempre que el testador utilitzi expressions amb un significat clar, com, per exemple, quan prohibeix la detracció dels llegats o la limita a determinats béns o quantitats. Així, en la Sentència de 23 de setembre de 2010 el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, analitzant un cas sota la vigència del Codi de successions (CS), ja va admetre «la possibilitat que la prohibició de la falcídia pel testador es faci de manera tàcita (sempre que no es tracti de descendents del causant) es desprèn també del que estableix l'art. 231 CS (art. 200 de la Compilació de dret civil de Catalunya [CDCC]) per a la quarta trebel·liànica, l'origen, sistemàtica i finalitat de la qual justifiquen prou en aquest cas concret l'aplicació per analogia ex art. 4.1 CC EDL 1889/1, de manera que, perquè la prohibició de la falcídia sigui eficaç, com en el cas de la trebel·liànica, és raonable exigir que sigui feta en el testament mitjançant la utilització pel testador d'expressions de significació concloent i indiscutible, com quan es diu que es lliurin els llegats disposats “sense cap detracció” o “únicament amb la de determinats béns o quantitats” (art. 231.1 CS), o qualsevol altra locució de sentit i claredat anàlegs (veg. STS 1a 22 abr. 1978) dirigida inequívocament a excloure o a limitar de qualsevol manera les conseqüències, pel que fa a la reducció de tots o de part dels llegats disposats pel testador, pròpies de la quarta de l'hereu (articles 276 i seg. CS)».²⁵

Seguint aquesta línia jurisprudencial, la Sentència de l'Audiència Provincial de Barcelona de 29 d'abril de 2014 va dir que «la prohibición de la falcidia por el testador pueda hacerse, en general, de forma tácita, pero en todo caso mediante la utilización

24. En aquest sentit trobem la Sentència de l'Audiència Provincial de Tarragona (Secció Primera) de 4 de maig de 2011 (EDJ 2011/142538). Es tracta del cas d'un causant que designa hereus els seus tres fills, si bé a dos d'ells els dona prellegats. La tercera filla demana la reducció dels llegats per aplicació de la quarta falcídia. L'Audiència admet la prohibició tàcita de la quarta falcídia, però no per expressions contingudes en el testament, sinó aplicant la normativa d'interpretació de la voluntat del testador. La Sentència considera que, ateses les discrepàncies que el testador havia tingut amb la seva filla al llarg de la seva vida, la seva voluntat va ser afavorir els altres fills amb els llegats i no conferir a la filla la quarta falcídia.

25. STSJC de 23 de setembre de 2010 (Secció Primera) (EDJ 2010/375030). En aquest sentit també podem citar la STSJC de 16 de gener de 2012, que diu: «Téngase en cuenta que, atendidas las especiales características de las relaciones entre ascendientes y descendientes y las dificultades probatorias que para los ajenos a ellas podría tener el esclarecimiento de las verdaderas intenciones subyacentes en el lenguaje tácito del testador, no resulta desproporcionado exigir de éste una formulación expresa de la prohibición de distraer la cuarta falcidia, porque en ausencia de la misma, solo es razonable entender que la designación del descendiente como heredero testamentario, sin otra precisión contenida en el propio testamento o deducida de una disposición de la ley (art. 278.2 CS), debe integrar, como mínimo, el contenido económico que legalmente está previsto para la cuarta falcidia».

en el testamento —o en el heredamiento— de expresiones de significación concluyente e indiscutible, como cuando se dice que se entreguen los legados dispuestos “sin detracción alguna” [...]».²⁶

La supressió de la quarta falcídia pot fer-se en un testament o en un pacte successori. Ara bé, cal preguntar-se si és possible fer-la en un codicil. Seguint Esteve Bosch, hem de rebutjar que un codicil pugui contenir una prohibició de la quarta falcídia. Atès que el codicil sols pot contenir atribucions a títol particular, i no d'hereu, seguint Bosch hem de concloure que tampoc en el codicil no es poden limitar les facultats de l'hereu.²⁷

En el derogat Codi de successions es permetia que el testador pogués establir un llegat a favor de l'hereu i alhora gravar-lo amb l'obligació de complir tots els altres llegats (art. 281 CS). D'aquesta manera, el causant no prohibia la quarta falcídia, però incitava indirectament l'hereu a respectar tots els llegats si no volia perdre el seu prellegat. Tot i que en el CCCat no existeix una previsió igual, considerem que res no impedeix que el causant així ho estableixi en el testament.²⁸ En aquest cas, l'hereu ha d'optar entre acceptar el prellegat i complir amb els llegats íntegrament, o bé rebutjar el seu llegat i demanar la reducció dels altres llegats aplicant la quarta falcídia. Ara bé, seguint Encarna Roca, considerem que aquest llegat en pagament de la quarta falcídia s'ha de fer expressament en aquest concepte, ja que Roca recorda que segons l'article 427-43 CCCat no s'imputen a la quarta falcídia els prellegats. Per tant, perquè tingui efecte aquest llegat en concepte de quarta falcídia, s'ha de fer expressament en aquest concepte i, malgrat tot, donarà dret a l'hereu al complement de la quarta falcídia si amb el llegat no es cobreix aquesta quota mínima.²⁹

5.3. EL TITULAR DE LA QUARTA FALCÍDIA

A diferència de la reducció dels llegats excessius, reducció que pot ser instada per l'hereu o el legatari gravat amb llegats, en el cas de la quarta falcídia el titular sols pot ser un hereu.

Si existeix més d'un hereu, cada hereu té dret a la seva quarta falcídia, que és independent de la del altres, i això amb independència que la suma total dels llegats superi o no les tres quartes parts de l'actiu hereditari líquid (art. 427-40.3 CCCat). En aquest cas, es calcula la quarta falcídia de manera independent per a cada hereu.

26. SAPB (Secció Primera) de 29 d'abril de 2014 (EDJ 2014/94237).

27. Pedro del POZO CARRASCOSA, Antoni VAQUER ALOY i Esteve BOSCH CAPDEVILA, *Derecho civil de Cataluña*, p. 259.

28. Aquest tipus de llegat es denominava *llegat en pagament de falcídia*. En aquest sentit, vegeu Pedro del POZO CARRASCOSA, Antoni VAQUER ALOY i Esteve BOSCH CAPDEVILA, *Derecho civil de Cataluña*, i també Encarna ROCA TRIAS i Lluís PUIG i FERRIOL, *Institucions del dret civil de Catalunya*, vol. III, València, Tirant lo Blanch, 2009. Vegeu també la STSJC de 26 de juliol de 1999.

29. Encarna ROCA TRIAS i Lluís PUIG i FERRIOL, *Institucions del dret civil de Catalunya*, p. 415.

Tenen dret a la quarta falcídia l'hereu testamentari i l'hereu intestat. Pensem que el causant pot haver mort sense atorgar testament, que aquest darrer pot haver estat anul·lat, que pot obrir-se la successió intestada per altres motius i que el causant pot haver ordenat llegats en codicils. En aquest cas, l'hereu intestat també te dret a la quarta falcídia.

L'article 427-40.2 CCCat disposa que «[s]i el causant fa crides successives a l'herència, només poden detreure la quarta falcídia o quota hereditària mínima l'hereu o els hereus que adquireixen l'herència en primer lloc».

No tenen dret a la quarta falcídia els substituïts en les substitucions pupillar i exemplar, però sí que hi tenen dret els que adquireixin com a substituïts vulgars o per dret de representació successòria, si es tracta d'hereus intestats. Així, si l'hereu mor sense haver detret la quarta falcídia, el dret passa als seus hereus, sempre que no hi hagués renunciat.

La doctrina interpreta aquest article de manera diversa en els casos d'herències fideïcomissàries. Per a Isabel Miralles,³⁰ l'hereu fideïcomissari no té dret a la quarta falcídia, ja que per a aquesta autora l'expressió «els hereus que adquireixen l'herència en primer lloc» comporta que sols disposa de la quarta falcídia el fiduciari, que és qui adquireix en primer lloc. També en aquest sentit es manifesta Àngel Serrano de Nicolás.³¹

Per contra, per a Esteve Bosch,³² l'article 427-40.2 CCCat preveu que si el causant ha fet crides successives a l'herència, sols poden detreure la quarta falcídia els primers cridats. Per a aquest autor, la regla sembla òbvia si el fiduciari està obligat a pagar els llegats, de manera que l'herència fideïcomesa que rep el fideïcomissari ja està neta de llegats, però si el causant ha imposat un llegat al fideïcomissari no s'entén per què aquest no pot reduir els llegats per a defensar la seva quota mínima, per la qual cosa cal interpretar aquest article en el sentit que té el dret a la quarta falcídia la primera persona gravada amb el llegat, independentment que sigui la persona que adquireix l'herència en primer lloc o no. Al nostre entendre, la interpretació d'Esteve Bosch és la més ajustada.

La doctrina també està dividida pel que fa a la possibilitat que l'hereu contractual pugui detreure la quarta falcídia. Per a Encarna Roca, l'hereu contractual pot detreure-la.³³ Albiol Marés, en comentar el Codi de successions,³⁴ en canvi, s'hi mos-

30. Isabel MIRALLES GONZÁLEZ, «Comentaris als articles 427-37 a 427-45 CCCat». També es manifesta en aquest sentit Jesús GÓMEZ TABOADA, *Derecho de sucesiones de Cataluña*.

31. Àngel SERRANO DE NICOLÁS, «La ineficacia de los legados», a Encarna ROCA TRIAS i Lluís JOU MIRABENT (coord.), *Sucesiones: Libro cuarto del Código civil de Cataluña*, Las Rozas, Sepín, 2011, p. 708.

32. Pedro del POZO CARRASCOSA, Antoni VAQUER ALOY i Esteve BOSCH CAPDEVILA, *Derecho civil de Cataluña*, p. 259.

33. Encarna ROCA TRIAS i Lluís PUIG i FERRIOL, *Institucions del dret civil de Catalunya*, p. 415.

34. Pedro ALBIOL MARÉS, «Arts. 252-283 CCCat», a Lluís JOU MIRABENT (coord.), *Comentarios al Código de sucesiones de Cataluña*, Barcelona, Bosch, 1994, p. 977.

tra contrari. Per a Esteve Bosch, l'hereu contractual pot detreure la quarta falcídia llevat que la reserva sigui pactada entre el causant i l'hereu, atès que, segons ell, en aquest cas l'hereu quan contracta ja coneix els llegats i, per tant, els accepta.³⁵

D'altra banda, tal com adverteix Esteve Bosch, l'article 427-40.1 CCCat conté un error terminològic que crea confusió, ja que parla de «retenir la propietat» —cosa que fan de manera similar els art. 427-40.3 i 427-42 CCCat—. No és correcte. Si el llegat era d'eficàcia real, el propietari del bé llegat és el legatari des del moment de la delació. El que pot fer l'hereu és reduir el llegat.³⁶

5.4. L'INVENTARI DE L'HERÈNCIA

Per tal de poder reduir els llegats, l'article 427-40.4 CCCat disposa que cal que l'hereu faci l'inventari de l'herència en el temps i la forma establerts en l'article 426-20 CCCat. És a dir, l'hereu ha de fer l'inventari en la forma i el temps que aquest article atorga a l'hereu fiduciari. Així, en el termini de sis mesos des que coneix la delació —o des que la pot conèixer—, l'hereu ha de practicar l'inventari notarialment o judicialment, incloent-hi tots els béns relictos valorats en el moment d'obrir-se la successió i igualment els deutes aleshores existents i les càrregues de l'herència, dels quals cal indicar el valor.³⁷

L'inventari incorrecte s'entén no realitzat, ja que, tal com diu la Sentència de l'Audiència Provincial de Barcelona de 15 d'abril de 2009, l'inventari serveix per a fixar el nombre i la quantia dels béns hereditaris i de les obligacions hereditàries, és a dir, per a determinar la massa hereditària. Per aquest motiu, l'inventari no està ben format i es té per no realitzat quan s'oculten béns o no es valoren pel valor que tenien en morir el causant.³⁸ També en aquest sentit podem esmentar la Sentència de l'Audiència Provincial de Lleida de 3 de febrer de 2014.³⁹

35. Esteve Bosch defensa aquesta interpretació a Pedro del POZO CARRASCOSA, Antoni VAQUER ALOY i Esteve BOSCH CAPDEVILA, *Derecho civil de Cataluña*, p. 259.

36. Pedro del POZO CARRASCOSA, Antoni VAQUER ALOY i Esteve BOSCH CAPDEVILA, *Derecho civil de Cataluña*, p. 260.

37. Recordem que en l'anterior art. 230.1 CS el termini per a fer l'inventari i poder detreure la quarta falcídia es computava des del moment de la delació —mort del causant—, i no des del moment que l'hereu tenia coneixement de la mort.

38. També en aquest sentit ja es va manifestar el TSJC en la seva Sentència de 21 de juny de 1999: «[...] perquè serveix per fixar concretament en nombre i la quantia dels béns hereditaris i de les obligacions que s'acreditin contra l'herència, amb la qual cosa es deixa ben determinada la massa hereditària, la qual marcarà el punt bàsic de compliment de la disposició testamentària, amb el disseny d'evitar l'ocultació o la desfiguració de béns, crèdits o drets».

39. Respecte a la necessitat de practicar l'inventari en el temps determinat per la llei, si bé referida a l'antic art. 230.1 CS, és interessant la Sentència de l'Audiència Provincial de Lleida de 3 de febrer de 2014 (EDJ 2014/31625).

Cal recordar que la prohibició del causant de fer inventari s'ha de tenir per no posada no només perquè constitueix una limitació a la quarta falcídia, sinó sobretot perquè significa privar l'hereu d'acceptar l'herència a benefici d'inventari.

5.5. EL CÀLCUL DE LA QUARTA FALCÍDIA O QUOTA HEREDITÀRIA MÍNIMA

Per a determinar l'import de la quarta falcídia hem d'establir el valor de l'actiu i el passiu de l'herència en el moment de la mort del causant, tot valorant-ne els béns i les càrregues hereditàries i descomptant del valor dels béns els gravàmens que els afectin. Per a això, primerament cal determinar l'actiu hereditari líquid, en el qual inclourem tots els béns del cabal relicte, fins i tot els béns llegats, els crèdits del causant contra l'hereu i els crèdits extingits per llegats de perdó de deute (art. 427-41.1 CCCat).

Fixem-nos que els crèdits del causant contra l'hereu també s'han de computar. Tot i que s'extingiran per confusió si l'hereu no accepta a benefici d'inventari, continuen formant part de l'actiu i s'han de prendre en consideració, tal com disposa l'article 427-41.1 CCCat.

Respecte als crèdits en general, seguint Encarna Roca,⁴⁰ per al seu càlcul s'han de seguir les regles següents: *a*) en els crèdits a termini s'ha de descomptar allò que comporti el seu ajornament; *b*) els crèdits condicionals, eventuals o dubtosos no es computen, llevat que s'arribin a cobrar, cas en el qual s'ha de rectificar el càlcul efectuat; *c*) en els crèdits solidaris, es computa solament la part corresponent al causant en virtut de les relacions internes entre els creditors.

L'article 427-41.1 CCCat exclou de l'actiu hereditari líquid els béns objecte d'atribució particular en un pacte successori i els béns donats per causa de mort, a diferència del que succeïa en el CS. A diferència del que succeeix per a determinar la llegítima, també s'exclouen els béns donats en vida pel causant.

De l'actiu s'ha de detreure el passiu, és a dir, els deutes de l'herència, les despeses de darrera malaltia i d'enterrament, i l'import de les llegítimes, incloent-hi la de l'hereu, si és legitimari.

Dintre dels deutes de l'herència s'han d'incloure les càrregues hereditàries de l'article 461-19 CCCat, com la retribució del marmessor i les despeses de formalitzar l'inventari.

Dintre dels deutes cal incloure els deutes en què el creditor sigui el mateix hereu. Davant del dubte si en aquesta hipòtesi hem d'incloure els crèdits de qualsevol hereu o sols els dels que hagin acceptat a benefici d'inventari, seguint Isabel Miralles⁴¹ considerem que s'hi han d'incloure tots els crèdits de qualsevol hereu.

40. Encarna ROCA TRIAS i Lluís PUIG i FERRIOL, *Institucions del dret civil de Catalunya*, p. 410.

41. Isabel MIRALLES GONZÁLEZ, «Comentaris als articles 427-37 a 427-45 CCCat».

Les llegítimes que es detreuen són les pendents de pagar, però no les pagades en vida pel causant.

L'actiu i el passiu s'han de valorar en el moment de la mort del causant, tot descomptant del valor dels béns els gravàmens, excepte els drets de garantia. La valoració dels gravàmens no és fàcil. Cal atendre el tipus de gravamen i el temps que resta per a la seva extinció.

Els drets de garantia no es descompten, perquè ja es computa el deute que garanteixen, llevat que garanteixin un deute aliè, cas en què entenem que sí que cal descomptar-los.⁴²

A la pràctica ens podem trobar amb problemes a l'hora de valorar algun bé. Per exemple, en el cas dels llegats d'una cosa aliena, els béns es valoren per la seva justa estimació o pel que li hagi costat al gravat adquirir-los. El mateix criteri és d'aplicació al llegat d'una cosa pròpia del gravat. Pel que fa al llegat d'alliberament de deute, el seu valor és el del deute en el moment de morir el causant, i cal computar-hi els interessos. El llegat d'un crèdit té el valor del llegat, amb independència de la solvència que pugui tenir el deutor.

En els casos de béns arrendats, tot i que l'arrendament no és pròpiament un gravamen real, considerem que la durada de l'arrendament i la renda arrendatícia han de ser preses en consideració a l'hora de valorar el bé.⁴³

No podem deixar de constatar que, en cas de controvèrsia judicial, esdevé de cabdal importància la prova pericial per a valorar els béns.⁴⁴

Un cop restat el passiu de l'actiu, la quantitat resultant s'ha de dividir entre quatre i la que en resulti s'ha de dividir per la quota de cada hereu, amb la qual cosa obtindrem la quota hereditària mínima de cada hereu.

5.6. LA IMPUTACIÓ A LA QUARTA FALCÍDIA I EL CÀLCUL DE LA REDUCCIÓ DELS LLEGATS

El dret a la quota hereditària mínima és un dret que correspon a cada hereu individualment. Així, doncs, cada hereu que la vulgui detreure ha de comparar la seva quota mínima amb allò que rep com a imputable a aquesta.

42. En aquest sentit es manifesta Esteve Bosch. Per contra, algun autor, com Jesús Gómez Taboada, considera que encara que la hipoteca garanteixi el deute d'un tercer, no es pot descomptar perquè en cas d'impagament del deute i execució hipotecària l'hereu es podria dirigir contra el deutor per a recuperar el dany sofert en aplicació analògica de l'art. 1838.1 CC. Per a Àngel Serrano de Nicolás, en principi el deute garantit amb una hipoteca no s'ha de detraure, ja que no és un deute propi. Però si al final la hipoteca s'hagués de fer efectiva amb càrrec a la massa hereditària, llavors caldria revisar les operacions i s'hauria d'inventariar.

43. Així, per exemple, la SAPB de 26 de març de 2009 va considerar que els arrendaments subjectes a la LAU de 1964 amb pròrroga forçosa de llarga durada poden considerar-se una càrrega que deprecia el valor de la finca i com a tal s'han de tenir en compte a l'hora de determinar l'actiu hereditari i la llegítima.

44. La valoració pericial dels béns esdevé fonamental per a determinar el valor de l'actiu líquid, tal com declara la jurisprudència. Vegeu la SAPB (Secció Primera) de 29 d'abril de 2014 (EDJ 2014/94237).

L'article 427-43.1 CCCat ens dona els paràmetres per a la imputació. S'imputa a la quarta falcídia allò que rep l'hereu, tant directament com via substitució vulgar, dret d'acréixer o absorció de llegats ineficaços. No s'imputa, però, allò que ha rebut per donació *inter vivos*, donació *mortis causa*, atribució particular en pacte successori, ni prellegat (art. 427-43.1 CCCat).

Així, s'imputa a la quarta falcídia:

— El que rep l'hereu com a tal. Per a conèixer l'import del que ha de rebre, primer ha de deduir les càrregues dels béns que rep, i tot això ha de ser valorat en el moment de la mort del causant.

— El que rep per substitució vulgar, ja que en realitat ho rep com a hereu, atès que l'acceptació és indivisible.

— El mateix s'esdevé amb el que rep per via de l'acreixement.

— Els llegats ineficaços que reverteixen en l'herència, però no els llegats que tinguin establert un substitut del legatari ni els que acreixen els béns d'un altre.

Si l'hereu està gravat amb un llegat sotmès a un termini o una condició suspensiva, ha d'imputar a la quarta falcídia els fruits i les rendes (interessos) que rebí fins al lliurament del llegat.⁴⁵

En canvi, no s'imputa a la quarta falcídia tot el que es rep per un títol diferent del d'hereu, com seria per prelllegats, donacions per causa de mort i atribucions particulars fetes en un pacte successori, sens perjudici de la pròpia reducció que poden sofrir, com els altres llegats o assimilats, en el cas que afectin la quarta falcídia.

L'import del que rep l'hereu es pot comparar, doncs, amb l'import de la quota hereditària mínima. Si l'hereu rep menys, llavors té dret a la reducció dels llegats.

5.7. ELS LLEGATS REDUÏBLES I ELS LLEGATS NO REDUÏBLES

Així, doncs, si després de la realització de l'inventari degudament valorat veiem que els béns que rep l'hereu no assoleixen la quarta part de l'actiu hereditari líquid, llavors és quan es pot practicar la reducció dels llegats per a garantir la quarta falcídia a l'hereu. Cada hereu pot reduir els llegats que el graven a ell, però no pot reduir-se els altres llegats que no el graven a ell.

Atès que el pagament dels llegats el realitza l'hereu amb els mateixos béns de l'herència, l'hereu pot reduir els llegats en la mesura necessària per a retenir la propietat de la quota hereditària mínima (art. 427-40 CCCat). D'aquesta manera, l'hereu no ha d'emprendre cap acció contra el legatari: senzillament reté els béns i redueix el llegat per a garantir el seu dret.

Els prelllegats a favor de l'hereu són reduïbles.

45. Així ho establí l'antic art. 279.1 CS, i per a E. Bosch ara també s'ha de seguir el mateix criteri, tesi que també compartim.

Ara bé, l'article 427-42 CCCat diu que no tots els llegats són reduïbles. No ho són els llegats a favor dels legitimaris en concepte de llegítima o els imputables a aquesta en la part de la llegítima. Sí que ho són en la part que excedeixin aquesta. Recordem que el llegat a favor de qui resulti legitimari implica l'atribució de la llegítima. És evident que en aquest cas no hi ha cap reducció, ja que la llegítima és prèvia al llegat. L'excés, en canvi, es rep com a liberalitat i és, per tant, reduïble, tant per la quarta falcídia com per inoficiositat.

No són reduïbles els llegats de deute propi del testador a favor dels creditors.⁴⁶ Tampoc no es poden reduir els llegats d'aliments, amb independència que el legatari pugui rebre els aliments per una altra via. És discutible si es poden reduir si el legatari disposa de mitjans propis o aliens per al seu manteniment. Per a Isabel Miralles,⁴⁷ en aquest cas són reduïbles.

Els llegats que no siguin reduïbles per instrucció del mateix causant també resulten inatacables. Són els que aquest ha ordenat que es compleixin íntegrament. Si el causant pot prohibir la quarta falcídia, amb més motiu pot disposar que un determinat llegat es compleixi íntegrament sense reducció.

Les donacions per causa de mort i les atribucions particulars per pacte successori tampoc no es veuen afectades per la quarta falcídia —és lògic, perquè tampoc no són computables.

5.8. L'ORDRE PER A PRACTICAR LA REDUCCIÓ

L'article 427-45 CCCat estableix l'ordre per a practicar la reducció. Recordem que aquest article és aplicable tant a la reducció de llegats excessius (supòsit de l'article 427-39 CCCat) com a la reducció per aplicació de la quarta falcídia. Primerament s'ha d'aplicar el que hagi establert el mateix causant, que pot haver prohibit que es redueixin uns llegats o pot haver establert que uns es redueixin abans que altres o en determinades proporcions. Únicament si aquest no ha dit res, llavors es redueixen tots els llegats proporcionalment (art. 427-45.1 CCCat).

Per a dur a terme la reducció, l'hereu no ha de reclamar el pagament de la quarta falcídia, sinó que s'ha de limitar a no pagar aquest valor a través del sistema de reducció de llegats. Segons si el llegat té eficàcia real o obligacional, l'hereu pot fer efectiva la reducció del llegat d'una manera o d'una altra. Si té eficàcia obligacional, el gravat pot alliberar-se de complir la part excessiva. Si té eficàcia real, el legatari esdevé propietari en obrir-se la successió i l'hereu, en lliurar el bé, pot retenir allò que sigui excessiu.

Per a evitar aquests problemes i fer possible la persistència del llegat instituint pel causant, el segon apartat de l'article 427-45 CCCat disposa que els legataris poden

46. Aquest tipus de llegat està regulat en l'art. 427-31.1 CCCat com el llegat del causant deutor a favor del seu creditor.

47. Isabel MIRALLES GONZÁLEZ, «Comentaris als articles 427-37 a 427-45 CCCat».

evitar la reducció abonant el seu import en diner a l'hereu (427-45.2 CCCat). D'aquesta manera, el legislador ha volgut permetre que el legatari rebi el bé que li havia destinat el causant compaginant-ho amb el dret de l'hereu de rebre la quota hereditària mínima i alhora evitar la creació de situacions de copropietat entre el legatari i l'hereu.

Sentències de l'Audiència Provincial de Barcelona com les de 26 de març de 2009 i 15 de desembre de 2011 permeten al legatari acollir-se a aquest pagament en diner per a evitar la desaparició o reducció del llegat.⁴⁸

Com veurem, l'article 451-11 CCCat dóna idèntica opció al legatari en cas de reducció del llegat per inoficiositat pel pagament de la llegítima.

La reducció de llegats no comporta per si mateixa cap anotació al Registre de la Propietat, sens perjudici de l'anotació preventiva de la demanda (art. 427-45.3 CCCat), la qual, de fet, es podria realitzar per aplicació de l'article 42 de la Llei hipotecària.

Quan l'hereu no ha pogut reduir el llegat, no li queda més remei que interposar una demanda judicial contra el legatari per a demanar la reducció del llegat i, alhora, l'anotació registral de la demanda (mesura cautelar). Si la demanda de l'hereu és estimada, el legatari perd la propietat de l'immoble o de part d'aquest a favor de l'hereu, llevat que li pagui el valor econòmic corresponent per a evitar la reducció (art. 427-45.2 CCCat).

5.9. LA COMPATIBILITAT ENTRE QUARTES

El CCCat regula diverses institucions amb el nom de *quarta*: la quarta falcídia, la quarta trebel·liànica, la quarta vidual i la quarta legitimària. En realitat no són quartes parts de l'herència. Si ho fossin, aquesta podria arribar a esgotar-se. Són institucions diverses per a protegir supòsits diferents i recauen sobre masses diferents. Així, per exemple, la quarta trebel·liànica recau sobre la part de l'herència fideïcomesa, de la qual han de descomptar-se els llegats i les llegítimes, a part dels deutes i els càrrecs, mentre que la quarta legitimària és el *relictum* més el *donatum*.

48. SAPB (Secció Setzena) de 15 de desembre de 2011 (EDJ 2011/331135). Així, doncs, és del tot ajustada a la normativa aplicable al cas la decisió del jutjat conforme a la qual, atès que la casa de Sabadell és l'únic bé hereditari amb què poden ser satisfetes la quarta falcídia i la llegítima que correspon als demandants, l'atribució patrimonial a favor d'aquests s'ha de traduir en la seva entrada en la titularitat dominical del dit immoble en la proporció corresponent, llevat que abans els legataris demandats ho evitin a través del pagament en diners previst en els articles 280, segon paràgraf, i 373, tercer paràgraf, CS. Aquesta darrera opció només té sentit abans que l'adquisició de titularitat real —irreversible per definició, fins i tot abans que accedeixi al Registre immobiliari— tingui lloc, és a dir, dintre del «termini raonable» que els concedeixi el jutjat en el tràmit d'execució de sentència.

També proclama aquesta facultat, entre d'altres, la SAPB (Secció Setzena) de 26 de març de 2009, que reconeix que el legatari pot evitar la reducció pagant a l'hereu l'import de la reducció.

El segon apartat de l'article 427-43 CCCat ens parla de com s'han de compatibilitzar aquestes quartes. La quarta falcídia és compatible i acumulable amb la llegítima, de manera que l'hereu que alhora sigui legitimari pot reclamar-les les dues. Això no vol dir que tingui dret a la meitat de l'herència, ja que les regles de càlcul són diferents.

La compatibilitat amb la llegítima és conseqüència de la intangibilitat d'aquesta i, concretament, del que disposa l'article 451-9.1 CCCat, que prohibeix establir gravàmens a la llegítima. La compatibilitat és independent de la inoficiositat dels llegats que afecten la llegítima de l'hereu i aquest pot demanar la reducció d'aquests llegats, d'acord amb el que disposa l'article 451-22 CCCat.

La Sentència de l'Audiència Provincial de Barcelona de 29 d'abril de 2014 diu que «resulta igualmente pacífico que legítima y cuarta falcidia pueden cobrarse conjuntamente pues una y otra institución tienen finalidad y razón de ser muy distintas pues mientras el derecho a la legítima se tiene por razón de parentesco, el derecho a la cuarta falcidia busca proteger al heredero de una herencia excesivamente gravada con legados. Ambas cuartas se reciben por títulos distintos y por ello puede el heredero distraer ambas cuartas del caudal relicto. Y el CCCat, como ya antes la Compilación de 1960, se pronuncia abiertamente en favor de dicha compatibilidad en su art. 427-43.2 declarando que “si el heredero es legitimario, tiene derecho a cuarta falcidia o cuota hereditaria mínima, además de derecho a la legítima”».⁴⁹

Tot i que l'article 427-3 CCCat no ho diu expressament, en teoria la quarta falcídia és compatible amb la quarta vidual, en el cas que el vidu o convivent sigui també l'hereu. El que és normal és que la quarta falcídia ja doni recursos suficients al vidu o que el seu import superi la quarta part de l'actiu hereditari líquid, que és el topall de la quarta vidual. Ara bé, com que les dues quartes tenen sistemes de computació diferent, podria ser que si el causant hagués fet moltes donacions en vida, l'import de la quarta falcídia no cobris la quarta vidual, cas en què l'hereu-vidu podria fer valer ambdues quartes.

Quant a la conjunció de la quarta falcídia i la quarta trebellianica en el cas de fideïcomisos, cal dir que ambdues són també compatibles. L'hereu fiduciari té dret a la quarta trebellianica respecte a la part de l'herència fideïcomesa i, a més a més, a la quarta falcídia respecte a la part de l'herència lliure de fideïcomís però gravada amb llegats, sense que el que rebi en virtut de la quarta trebellianica s'imputi a la quarta falcídia (art. 427-43.3 CCCat). Ara bé, què passa si el fideïcomís recau sobre la totalitat de l'herència? Per a algun autor, com Jesús Gómez Taboada, aleshores el fiduciari no té dret a la quarta falcídia i sols en té a la quarta trebellianica.⁵⁰ En canvi, per a un altre sector de la doctrina encapçalat per Esteve Bosch, si el fideïcomís recau sobre tota l'herència, llavors primer cal aplicar la quarta falcídia, de manera que l'hereu fiduciari rebi la quarta part de l'herència. Aquesta part de l'herència conformarà l'he-

49. SAPB (Secció Primera) de 29 d'abril de 2014 (EDJ 2014/94237).

50. Jesús GÓMEZ TABOADA, *Derecho de sucesiones de Cataluña*.

rència fideïcomesa, i d'aquesta el fiduciari ha de detraure la seva quarta trebel·liànica. Així, en realitat el que rep l'hereu fideïcomissari gravat amb molts llegats és la quarta part de l'herència fideïcomesa, ja que la quarta falcídia aprofita al fideïcomissari. Al nostre entendre, aquesta és la interpretació més ajustada.

5.10. L'EXTINCIÓ DE LA QUARTA FALCÍDIA

Com hem vist, l'hereu perd el dret a la quota hereditària mínima quan no realitza correctament l'inventari dintre dels sis primers mesos des que té coneixement de la delació. Ara bé, tot i haver-lo fet, l'article 427-44 CCCat diu que la quarta falcídia s'extingeix per renúncia i per caducitat.

La renúncia pot ser expressa o tàcita. L'expressa pot ser feta en un document públic o un document privat un cop mort el causant (mai abans). La tàcita s'entén produïda quan l'hereu, sabent el seu dret a la quarta falcídia, compleix els llegats excessius sense reduir-los (art. 427-44.1 CCCat). Es tracta d'una presumpció de renúncia. Ara bé, si l'hereu paga l'excés amb reserva del dret a detreure la quarta falcídia, després podrà reclamar-la i reduir el llegat.

Pot haver-hi renúncia parcial? Sí. L'hereu pot satisfer íntegrament uns llegats i reduir-ne uns altres, però no pot reduir-los més del que tocaria per aplicació de la regla proporcional.

Com hem dit abans respecte a la reducció dels llegats excessius, considerem que en el cas de la quarta falcídia l'error en el compliment dels llegats no pot interpretar-se com una renúncia tàcita, de manera que si l'hereu compleix els llegats per error, podrà, un cop descobert l'error, aplicar la quarta falcídia.

Cal recordar que la renúncia no es pot fer en frau de creditors (art. 111-6 CCCat i 6 CC).

L'altra causa d'extinció de la quarta falcídia és la caducitat. Mentre els llegats no hagin estat complerts o entregats, l'hereu té dret a detreure la quarta falcídia. Ara bé, l'article 427-44.2 CCCat diu que el dret de l'hereu a demanar la reducció dels llegats per a defensar la seva quota hereditària mínima caduca als quatre anys, sempre que hagi pres l'inventari en els termes de l'article 461-15 CCCat.

Si ens fixem en la redacció de l'article 427-44.2 CCCat, hi ha diverses qüestions que cal tenir en compte. La caducitat de la quarta falcídia es produeix quan els legataris han pres ells mateixos possessió dels llegats perquè estaven facultats per a fer-ho i l'hereu no ha exercit el seu dret a la quarta falcídia en el termini de quatre anys des de la mort del causant. És a dir, el supòsit de fet és que els legataris hagin pres possessió del llegat perquè estaven legitimats per a fer-ho. En aquest punt cal recordar el que disposen els articles 427-10.2 i 427-22 CCCat. L'article 427-10.2 CCCat atribueix al legatari la titularitat immediata dels béns en els casos dels llegats d'eficàcia real (en què el llegat consisteix en la propietat de béns de l'herència o de drets reals susceptibles de

possessió). Per la seva part, l'article 427-22 CCCat disposa que el legatari sols pot prendre possessió del llegat si el causant ho ha autoritzat, si es tracta d'un prellegat, si el llegat és d'usdefruit universal o, en el cas de Tortosa, si l'herència està tota distribuïda en llegats. Fora d'aquests casos, la possessió del llegat ha de ser lliurada per l'hereu o pel marmessor. Doncs bé, la caducitat de la quarta falcídia sols és aplicable als supòsits de llegats amb eficàcia real i també als llegats amb eficàcia obligacional en els quals el legatari ha pres possessió del bé llegat perquè està legitimat per a fer-ho (art. 427-44.2 CCCat).

Cal preguntar-se si la caducitat de la quarta falcídia també és aplicable a altres casos en els quals el legatari té la possessió del bé llegat per altres vies; per exemple, perquè ja tenia la possessió abans de morir el causant (per exemple, perquè era arrendatari del bé llegat) o perquè li ha estat lliurada pel marmessor. Per a Esteve Bosch,⁵¹ aquest article també és aplicable quan el legatari ja té la possessió en vida del causant i quan la possessió li ha estat lliurada pel marmessor. Al nostre entendre, aquesta tesi és defensable quan la possessió li ha estat lliurada pel marmessor, ja que es tracta d'una possessió legitimada pel lliurament del marmessor. Ara bé, quan la possessió és anterior a la mort del causant, considerem que aquesta tesi no és admissible i defensem el tenor literal de l'article 427-44.2 CCCat, en el qual la legitimitat de la possessió per a evitar la quarta falcídia es vincula al fet de ser legatari, i no pas al fet de tenir un altre títol possessori. A més a més, considerem que la caducitat d'un dret —en aquest cas, el dret a detreure la quarta falcídia— no es pot interpretar de manera expansiva, sinó de manera restrictiva.

6. ALTRES SUPÒSITS D'INEFICÀCIA, EXTINCIÓ I REDUCCIÓ DE LLEGATS

6.1. ALTRES SUPÒSITS D'INEFICÀCIA I EXTINCIÓ DE LLEGATS

Com hem dit més amunt, els articles 427-37 a 425-45 CCCat, tot i que es troben dintre del capítol dels llegats en la secció tercera, titulada «La ineficàcia dels llegats», no inclouen totes les causes d'ineficàcia, extinció i reducció dels llegats, sinó que n'existeixen moltes més, que poden raure en el negoci successori mateix en què s'ha establert el llegat o poden afectar la capacitat de ser legatari. Així, recordem que, entre altres motius, el llegat també pot extingir-se o resultar ineficaç per:

- Renúncia del legatari.
- No compliment de la condició suspensiva de la qual depenia el llegat (art. 427-11 i 427-13 CCCat).

51. Esteve Bosch a Pedro del POZO CARRASCOSA, Antoni VAQUER ALOY i Esteve BOSCH CAPDEVILA, *Derecho civil de Cataluña*, p. 265.

— Compliment de la condició resolutorià del llegat (art. 427-11 i 427-13 CCCat), que pot esdevenir-se abans o després de la mort del causant. Si es produeix després de la mort del causant, el llegat s'haurà produït, però quedarà revocat.⁵²

— Cobrament pel testador del crèdit llegat. En aquest cas, de fet no hi ha objecte.

— Indignitat del legatari o llegat fet a una persona inhàbil (art. 412-6 CCCat).

— Ineficàcia de les disposicions a favor del cònjuge o convivent en casos de crisi de parella (art. 422-13 CCCat). És un cas d'ineficàcia sobrevinguda per imposició legal d'una presumpció *iuris tantum* que pressuposa que el causant ha volgut eliminar el llegat (o la condició d'hereu).⁵³

— Inexistència o ineficàcia del llegat per raó de l'objecte. Pensem en llegats de coses futures que no arribin a existir (art. 427-9.3 CCCat).

Hi ha també dues situacions en què el llegat pot ser reduït o fins i tot suprimit: ens referim als casos d'inoficiositat del llegat per defensa de la llegítima i també al supòsit en què el llegat es veu supeditat a la preeminència de la quarta vidual.

6.2. LA REDUCCIÓ DE LLEGATS EN DEFENSA DE LA LLEGÍTIMA

Dins de la regulació de la llegítima, els articles 451-22 a 451-24 CCCat es dediquen a arbitrar el sistema de protecció dels drets legítims, defensa que pot comportar la reducció i fins i tot l'extinció dels llegats establerts pel causant. El legislador ha volgut evitar que el legítimari vegi burlat el seu dret a la llegítima en una herència sense actiu suficient per a satisfer-la. Per això es consideren inoficiosos els actes gratuïts de disposició realitzats pel causant que redueixin l'actiu hereditari líquid per sota de la quantia suficient per a satisfer la llegítima, entre els quals hi ha els llegats. La seva raó de ser és la intangibilitat quantitativa de la llegítima.

Per aquest motiu, l'article 451-22.1 CCCat diu que «si amb el valor de l'actiu hereditari líquid no resten a l'hereu béns relictes suficients per a pagar les llegítimes, els llegats en concepte de tals o imputables a llegítimes, i els suplementes, i per a retenir la llegítima pròpia sense detriment, es poden reduir per inoficiosos els llegats a favor d'estranyos o dels mateixos legítims, en la part que excedeixi llur llegítima, o es poden simplement suprimir per a deixar-la franca».

L'article 451-22.1 CCCat busca protegir tant la llegítima com els llegats en concepte de llegítima o imputables a aquesta, els suplementes de llegítimes i, també, la mateixa llegítima de l'hereu. Per a protegir-les, s'han de reduir per inoficiosos tant els llegats a favor d'estranyos, com els llegats a favor dels mateixos legítims en allò que

52. L'art. 427-13.2 CCCat diu que el legatari és propietari dels béns i té sobre els béns la mateixa posició que el fiduciari en les substitucions fideicomissàries de llegat.

53. Vegeu en aquest sentit les sentències del TSJC de 5 de gener de 2012 i 1 d'octubre de 2012.

superi la llegítima, les donacions per causa de mort —que aquí es tracten com els llegats— i també les assignacions de llegítima que no s’han fet efectives en vida del causant⁵⁴ —que també es tracten com els llegats a l’efecte de reduir-les.

Tal com diu, entre d’altres, la Sentència de l’Audiència Provincial de Barcelona de 16 d’abril de 2009, són inoficiosos els actes gratuïts de disposició fets pel causant, tan els *inter vivos* com els *mortis causa*, que redueixin l’actiu hereditari líquid per sota del que sigui necessari per a satisfer les llegítimes, per la qual cosa el legitimari està legitimat per a impugnar-los.

Si després de fer aquesta reducció encara no n’hi hagués prou, s’han de reduir les donacions computables per al càlcul de la llegítima⁵⁵ i les atribucions particulars fetes en un pacte successori a favor d’estrany i, fins i tot, les fetes a favor de legitimaris en la part no imputable a la llegítima. La reducció de les donacions és, doncs, subsidiària de la dels llegats. Un cop suprimits tots els llegats inoficiosos, si encara no es cobreix la llegítima, s’han de reduir les donacions.⁵⁶

Seguint Lluís Jou Mirabent,⁵⁷ fixem-nos que hi ha dues accions d’inoficiositat diferents i de naturalesa diferent:

— La de llegats i disposicions *mortis causa* que no s’hagin fet efectives en vida del causant. És un supòsit d’ineficàcia, perquè, malgrat ser vàlids, els llegats no produeixen efecte totalment o parcialment.

— La de les donacions o atribucions en un pacte successori que sí que s’han fet efectives en vida del causant. En ambdós casos estem davant d’una acció rescissòria

54. Recordem que l’article 431-22.2 CCCat disposa: «L’heretant pot assignar al pagament de llegítimes béns o diners, que s’exclouen de l’heretament. L’atribució no atribueix als legataris cap dret durant la vida de l’heretant, però, si aquest mor sense haver-los atribuït els béns o quantitats assignats, els legitimaris els adquireixen íntegrament encara que excedeixin l’import del que per llegítima els correspon».

55. Per al càlcul de les donacions imputables a la llegítima, vegeu l’art. 451-5c CCCat. Són computables a l’efecte de la llegítima les donacions fetes pel causant durant els seus deu darrers anys de vida (art. 451-5b CCCat) i les altres imputables a la llegítima (art. 451-8 CCCat).

56. Hem de recordar que les donacions no computables per al càlcul de la llegítima no són reduïbles. D’acord amb l’article 451-5 CCCat, les donacions fetes abans dels deu anys anteriors a la mort del causant no computen a l’efecte de la llegítima, per la qual cosa no són reduïbles.

Les donacions a legitimaris es poden reduir sols en la part que excedeix la llegítima. En aquest cas són reduïbles totes, amb independència de quan s’hagin atorgat, perquè, seguint l’article 451-8.4 CCCat, no estan subjectes al límit de deu anys.

S’assimilen a les donacions les aportacions fetes pel causant per a dotar fundacions, la condonació de deutes i la renúncia gratuïta a l’herència en favor d’una persona determinada, però no la renúncia pura i simple. La renúncia d’herència intestada efectuada per tots els fills amb la finalitat que resulti hereva la mare-vídua o el pare-vidu, a l’empara de l’article 442-2.2 CCCat, no és reduïble en l’herència del fill renunciant.

També és reduïble per inoficiositat la participació adquirida pel sobrevivent en els immobles comprats amb pacte de supervivència per esposos o parelles estables (art. 231-15.3 CCCat). No són reduïbles les meres liberalitats.

57. Encarna ROCA TRIAS i Lluís JOU MIRABENT (coord.), *Sucesiones*.

d'un negoci vàlid —la donació o atribució en un pacte successori— i que es fonamenta en el perjudici econòmic que el negoci causa al legitimari.

L'article 451-23 CCCat estableix l'ordre en què s'ha de practicar la reducció. Primer es fa dels llegats i les donacions per causa de mort i les assignacions de llegítima que no s'han fet efectives en vida del causant. Fora que el causant hagi establert un ordre entre les donacions, s'han de reduir de manera proporcional. Si un cop feta aquesta reducció no es cobreixen les llegítimes, llavors es poden reduir les donacions computables per al càlcul de la llegítima i les atribucions particulars. En aquest cas, la reducció es fa de manera cronològica de la més recent a la més antiga. Si la data és la mateixa o s'ignora, llavors es redueixen a prorrata. Aquest article prohibeix expressament al causant alterar l'ordre de la reducció de les donacions i les atribucions particulars i establir que es puguin reduir abans que els llegats.

Com succeïa en la reducció dels llegats excessius o per la quarta falcídia, també ara les persones afectades per la reducció o supressió per inoficiositat —legataris, donataris, adquirents a títol d'atribució particular— poden evitar la pèrdua de la totalitat o part del bé pagant en diners als legitimaris l'import que hagin de percebre (art. 451-22.4 CCCat).

La legitimació activa de l'acció de reducció o supressió per inoficiositat correspon als legitimaris i a llurs hereus i als hereus del causant (art. 451-24 CCCat). En el cas dels hereus, és evident que els hereus tenen acció perquè són ells els que han de pagar la llegítima. Pot exercir aquesta acció qualsevol hereu, tant si ha acceptat purament i simplement, com si ho ha fet a benefici d'inventari.⁵⁸ Encara que no es digui expressament, considerem que també pot exercir l'acció el marmessor universal, atès que, d'acord amb els articles 429-9 i 429-10 CCCat, entre les seves facultats hi ha la de pagar la llegítima. Els creditors dels legitimaris no poden exercir aquesta acció, si bé poden exercir-la en els supòsits previstos en l'article 1111 CC.

La legitimació passiva correspon a tots els legataris, però no a l'hereu. S'han de demandar tots els legataris, llevat que el causant hagi establert preferències. Si el bé s'ha transmès a un tercer per mitjà d'un títol gratuït o oneros, però de mala fe, l'acció es pot dirigir contra l'adquirent. En el cas de les donacions, han de ser demandats els donataris més recents. Si l'adquirent està protegit per la fe pública registral, sols és possible l'acció contra el donatari, qui ha de restituir el valor d'allò donat. Cal indicar que l'acció de reducció de les donacions no és procedent quan el donatari és l'hereu, ja que aquest ha de respondre de la llegítima, llevat que hagi acceptat a benefici d'inventari.

Finalment, aquest article considera l'efecte de la reducció enfront de tercers. El tercer apartat de l'article 451-24 CCCat diu que els creditors del causant no es poden beneficiar de la reducció o supressió de les donacions per inoficiositat. Ara bé,

58. A diferència de l'antic art. 375 CS, on no tenia l'acció d'inoficiositat l'hereu que havia acceptat a benefici d'inventari.

poden procedir contra l'hereu que no hagi acceptat a benefici d'inventari i que resulti afavorit per la reducció o la supressió. Si alguna donació és reduïda, els creditors del causant poden dirigir-se contra tots els béns reintegrats a l'herència, ja que tots els béns de l'herència responen del pagament dels deutes del causant.⁵⁹

L'acció d'inoficiositat caduca quatre anys després de la mort del causant.⁶⁰ Malgrat que no es digui expressament —a diferència del que feia l'antic art. 375.2 CS—, l'acció d'inoficiositat és renunciable un cop oberta la successió.⁶¹

6.3. LA REDUCCIÓ DE LLEGATS EN DEFENSA DE LA QUARTA VIDUAL

El Codi civil de Catalunya conté una altra institució en virtut de la qual es permet reduir els llegats. Es tracta de la quarta vidual. La quarta vidual està regulada en els articles 452-1 a 452-6 CCCat com un mitjà per a protegir el vidu o convivent en parella estable supervivent, al qual garanteix un mínim per a cobrir les seves necessitats. Així, el cònjuge vidu o el convivent en parella estable que, amb béns propis, amb els que rebí per liquidació del règim matrimonial o amb els que rebí del causant per causa de mort, no tingui ingressos per a cobrir les seves necessitats, té dret a obtenir la quantitat que calgui per a atendre-les fins a un màxim d'una quarta part de l'herència, cosa que s'ha de calcular d'acord amb el que disposa l'article 452-3 CCCat.

L'article 452-3 CCCat estableix que «[p]er a calcular la quarta vidual es parteix del valor dels béns de l'actiu hereditari líquid en el moment de la mort del causant i se'n descompta el valor dels béns de l'herència atribuïts al cònjuge vidu o al convivent en parella estable supervivent. A la quantitat resultant s'ha d'afegir el valor dels béns donats o alienats pel causant per un altre títol gratuït, aplicant-hi les regles de l'article 451-5b, c i d CCCat,⁶² però sense incloure-hi les donacions fetes al cònjuge vidu o al convivent supervivent».

Per a fer efectiu aquest dret es poden reduir i fins i tot suprimir els llegats que no permetin al vidu o a la parella supervivent gaudir d'aquest mínim. Així, el vidu o la parella supervivent, si no té garantit aquest import, pot demanar la reducció dels llegats.

L'article 452-5 CCCat regula la reducció o supressió de llegats i donacions per a satisfer la quarta vidual: «Si el valor de l'actiu hereditari líquid no permet a l'hereu fer

59. Els llegats no es mencionen perquè sempre han estat dintre l'herència.

60. Fixem-nos que és el mateix termini de quatre anys que hi ha per a impugnar el desheretament injust i la preterició errònia.

61. Per a Esteve Bosch és renunciable perquè l'article 451-22.1 CCCat utilitza l'expressió verbal «es poden reduir per inoficiosos» i es tracta d'una acció de protecció del *quantum* legitimari. A més a més, cal recordar que l'acció de suplement és renunciable, i també que els creditors dels legitimaris a qui podria perjudicar la renúncia no tenen legitimació per a exercitar-la. En tot cas, la renúncia s'ha de fer un cop oberta la successió, mai abans de la seva obertura.

62. En aquest punt, remet a aquestes regles establertes per al càlcul de la llegítima.

el pagament de la quarta vidual amb béns de l'herència o, si escau, per a retenir-la sense detriment, el cònjuge vidu o el convivent en parella estable supervivent i els hereus del causant poden exercir una acció per a reduir o suprimir llegats, donacions i altres atribucions per causa de mort». Com veiem, la legitimació activa enfront dels legataris correspon tant al vidu com a l'hereu.

Ara bé, no tots els llegats són reduïbles. No es poden reduir els llegats fets en concepte de llegítima en la part corresponent a la quantia d'aquesta. I això és així perquè el legislador ha donat preferència a la llegítima respecte a la quarta vidual. Sí que es poden reduir en la part que excedeixi la llegítima. Tampoc no es poden reduir les donacions i altres atribucions fetes en concepte de llegítima en la part corresponent a la quantia de la llegítima.

L'article 452-5.3 CCCat estableix que «s'apliquen a l'acció de reducció o supressió de llegats, donacions o altres atribucions patrimonials les normes reguladores de l'acció d'inoficiositat legitimària», les quals ja hem tractat abans.

Aquesta acció és personalíssima del vidu (art. 452-4 CCCat), de manera que, si no l'ha exercit en vida, s'extingeix el dret a la quarta vidual. Si la va exercir en vida, poden continuar l'acció els hereus del vidu.

En presentar la demanda, el vidu o la parella supervivent pot demanar l'adopció de mesures cautelars, entre les quals hi ha l'anotació de la demanda al Registre de la Propietat (art. 452-4.4 CCCat).

Segons l'article 452-4.2 CCCat, l'hereu pot fer el pagament de la quarta vidual amb diners o bé amb béns de l'herència, d'acord amb les normes sobre el pagament de la llegítima. Considerem que, tot i que no es digui expressament, en el cas de reducció de llegats o d'extinció per causa de la quarta vidual, el legatari pot evitar la pèrdua total o parcial del bé afectat per la reducció pagant al cònjuge vidu o al convivent en parella estable supervivent l'import del que hagi de rebre per aplicació de la quarta vidual. Considerem que aquesta possibilitat és factible per la remissió feta per l'article 452-5.3 CCCat a les normes reguladores de l'acció d'inoficiositat legitimària, entre les quals hi ha la facultat que l'article 451-22.4 CCCat atorga al legatari d'evitar la pèrdua del bé llegat pagant l'import del que hagin de percebre els legataris —en aquest cas, el vidu o el convivent en unió estable de parella supervivent.

BIBLIOGRAFIA

- ALBIOL MARÉS, Pedro. «Arts. 252-283 CS». A: JOU MIRABENT, Lluís (coord.). *Comentarios al Código de sucesiones de Cataluña*. Barcelona: Bosch, 1994, p. 892 i seg.
- GIMÉNEZ DUART, Tomás. «Arts. 284-307 CS». A: JOU MIRABENT, Lluís (coord.). *Comentarios al Código de sucesiones de Cataluña*. Barcelona: Bosch, 1994, p. 990 i seg.

- GÓMEZ TABOADA, Jesús. *Derecho de sucesiones de Catalunya: Teoría y práctica*. Pamplona: Lex Nova Thomson Reuters, 2012, p. 261 i seg.
- JOU MIRABENT, Lluís. «La inoficiosidad». A: ROCA TRIAS, Encarna; JOU MIRABENT, Lluís. *Sucesiones: Libro cuarto del Código civil de Cataluña*. Las Rozas: Sepín, 2011, p. 1155 i seg.
- MIRALLES GONZÁLEZ, Isabel. «Comentaris als articles 427-37 a 427-45 CCCat». A: EGEA FERNÁNDEZ, Joan; FERRER I RIBA, Josep. *Comentari al llibre quart del Codi civil de Catalunya, relatiu a les successions*. Vol. I. Barcelona: Atelier, 2009, p. 868 i seg.
- POZO CARRASCOSA, Pedro del; VAQUER ALOY, Antoni; BOSCH CAPDEVILA, Esteve. *Derecho civil de Catalunya: Derecho de sucesiones*. 2a ed. Madrid: Marcial Pons, 2013, p. 195 i seg.
- ROCA TRIAS, Encarna; PUIG I FERRIOL, Lluís. *Institucions del dret civil de Catalunya*. València: Tirant lo Blanch, 2009.
- SERRANO DE NICOLÁS, Ángel. «La ineficacia de los legados». A: ROCA TRIAS, Encarna; JOU MIRABENT, Lluís. *Sucesiones: Libro cuarto del Código civil de Cataluña*. Las Rozas: Sepín, 2011, p. 695 i seg.